

LAGUTSKOTTETS BETÄNKANDE 28/2002 rd

Regeringens proposition med förslag till revidering av lagstiftningen om straffrättens allmänna läror

INLEDNING

Remiss

Riksdagen remitterade den 10 april 2002 en proposition med förslag till revidering av lagstiftningen om straffrättens allmänna läror (RP 44/2002 rd) till lagutskottet för beredning.

Motioner

I samband med propositionen har utskottet behandlat

- LM 11/1999 rd — Sulo Aittoniemi /alk: en lagmotion med förslag till lag om ändring av strafflagen, som remitterats till utskottet den 28 april 1999,
- LM 22/1999 rd — Sulo Aittoniemi /alk: en lagmotion med förslag till lag om ändring av 3 § lagen om samhällstjänst, som remitterats till utskottet den 28 april 1999,
- LM 139/2000 rd — Sulo Aittoniemi /alk: en lagmotion med förslag till lag om ändring av 3 kap. strafflagen, som remitterats till utskottet den 15 november 2000,
- LM 3/2001 rd — Ulla-Maj Wideroos /sv m.fl.: en lagmotion med förslag till lag om ändring av 6 kap. 2 § strafflagen, som remitterats till utskottet den 28 februari 2001,
- LM 30/2001 rd — Petri Salo /saml m.fl.: en lagmotion med förslag till lag om ändring av 1 kap. 1 § tvångsmedelslagen, 3 kap. 6 § strafflagen och 5 kap. 6 § skadeståndslagen, som remitterats till utskottet den 18 april 2001,
- LM 54/2001 rd — Petri Neittaanmäki /cent m.fl.: en lagmotion med förslag till lag om ändring av 17 kap. strafflagen, som remitterats till utskottet den 6 juni 2001,
- LM 61/2001 rd — Sulo Aittoniemi /alk: en lagmotion med förslag till lag om ändring av 3 kap. 1 och 2 § strafflagen, som remitterats till utskottet den 13 juni 2001,
- LM 105/2001 rd — Sulo Aittoniemi /alk: en lagmotion med förslag till lag om ändring av 2 kap. 13 § lagen om verkställighet av straff, som remitterats till utskottet den 17 oktober 2001,
- LM 111/2001 rd — Sulo Aittoniemi /alk: en lagmotion med förslag till lag om ändring av 3 kap. 2 § strafflagen, som remitterats till utskottet den 17 oktober 2001,
- LM 160/2001 rd — Jouni Lehtimäki /saml m.fl.: en lagmotion med förslag till lag om ändring av 3 kap. 1 och 2 § strafflagen, som remitterats till utskottet den 7 februari 2002,

LaUB 28/2002 rd — RP 44/2002 rd

- LM 28/2002 rd — Sulo Aittoniemi /alk: en lagmotion med förslag till lag om ändring av 3 § lagen om samhällstjänst, som remitterats till utskottet den 21 mars 2002,
 - AM 124/2000 rd — Jouni Lehtimäki /saml: en åtgärdsmotion om slopad åldersgräns för straffrättsligt ansvar, som remitterats till utskottet den 9 maj 2000,
 - AM 71/2001 rd — Sulo Aittoniemi /alk: en åtgärdsmotion om ett straffsystem för dem som inte fyllt 15 år, som remitterats till utskottet den 7 april 2001,
 - AM 141/2001 rd — Sulo Aittoniemi /alk: en åtgärdsmotion om sänkt åldersgräns för straffrättsligt ansvar, som remitterats till utskottet den 18 juni 2001,
 - AM 144/2001 rd — Lauri Oinonen /cent m.fl.: en åtgärdsmotion om sänkt åldersgräns för straffrättsligt ansvar, som remitterats till utskottet den 18 juni 2001 och
 - AM 230/2001 rd — Sulo Aittoniemi /alk: en åtgärdsmotion om skärpta straff för 15—18-åringar, som remitterats till utskottet den 13 november 2001.
- justitiekanslers adjointen Jaakko Jonkka, justitiekanslersämbetet
 - justitieråd Liisa Mansikkamäki, högsta domstolen
 - hovrättsråd Veli Hokkanen, Helsingfors hovrätt
 - hovrättsråd Jorma Rudanko, Vasa hovrätt
 - avdelningsdirektör Maija Nyysönen, Helsingfors tingsrätt
 - överinspektör Heimo Kangaspunta, Kriminalvårdsverket
 - överdirektör Eila Uotila och överläkare Eira Hellbom, Rättsskyddscentralen för hälsovården
 - statsåklagare Matti Kuusimäki, Riksåklagarämbetet
 - kriminalöverinspektör Jari Liukku, Centralkriminalpolisen
 - advokat Markku Fredman, Finlands advokatförbund
 - professor Eero Backman, Finlands Juristförbund
 - ombudsman Matti Kuusela, Suomen Poliisijärjestöjen Liitto
 - ledande häradsåklagare Matti Tolvanen, Suomen Syyttäjähdistys ry
 - tingsdomare Pekka Louhelainen, Tingsrättsdomarna rf
 - forskare Heikki Sariola, Centralförbundet för barnskydd rf
 - ordförande Kirsti Nieminen, Ungdomsbrottskommissionen
 - professor Pekka Koskinen
 - professor Raimo Lahti
 - juris doktor Tapio Lappi-Seppälä
 - juris licentiat Jussi Matikkala
 - professor Ari-Matti Nuutila
 - professor i barnpsykiatri Tuula Tamminen
 - professor Terttu Utriainen
 - avdelningsöverläkare Heikki Vartiainen
 - professor Pekka Viljanen.

Utlåtande

I enlighet med riksdagens beslut har grundlagsutskottet lämnat utlåtande i saken. Utlåtandet ingår som bilaga till betänkandet (GrUU 31/2002 rd).

Sakkunniga

Utskottet har hört

- lagstiftningsråd Jukka Lindstedt, justitieministeriet
- biträdande justitieombudsman Petri Jäskeläinen, riksdagens justitieombudsmans kansli
- polisöverinspektör Jouni Välkki, inrikesministeriet
- överinspektör Anne Hujala, social- och hälsovårdsministeriet

Skriftliga utlåtanden har lämnats av

- Mannerheims Barnskyddsförbund
- professor Dan Frände
- juris doktor Marianne Wagner-Prenner.

Under ett besök på Gamla Vasa sjukhus bekantade utskottet sig med tillräknelighetsproble-

matiken och vården av personer som inte dömts till straff på grund av otillräknelighet.

PROPOSITIONEN OCH MOTIONERNA

Propositionen

Regeringen föreslår att bestämmelser om straffrättens allmänna läror, dvs. förutsättningar för straffrättsligt ansvar, ansvarsfrihetsgrunder och försök och medverkan till brott tas in i strafflagen. De gällande bestämmelserna är ofullständiga och delvis föråldrade. Den straffrättsliga legalitetsprincipen och rättsskyddet kräver att de ses över grundligt. Till den del de föreslagna bestämmelserna är helt nya baserar de sig på vedertagna principer i rättspraxis och i rättslitteraturen.

I strafflagen tas också in mer detaljerade bestämmelser om bestämmande av straff. I gällande lag finns bestämmelser om straffmätning, men däremot har ett annat delområde av bestämmandet av straff, dvs. valet av straffart, inte reglerats på ett heltäckande sätt i strafflagen.

I kapitlet om de allmänna förutsättningarna för straffrättsligt ansvar föreskrivs om legalitetsprincipen, tillämplighet i tid, straffbar underlåtenhet, tillräknelighet, tillräknande, uppsåt och oaktksamhet.

I kapitlet om ansvarsfrihetsgrunder föreskrivs om olika slag av villfarelse, nödvärn, nödtillstånd och användning av maktmedel. Samtidigt revideras de bestämmelser om användning av maktmedel som finns i andra lagar.

I kapitlet om försök och medverkan till brott föreskrivs om försök samt avstående från försök och verksam ånger. Bestämmelserna om medverkan gäller medgärningsmannaskap, medelbart gärningsmannaskap, anstiftan, medhjälp och handlande på en juridisk persons vägnar.

I kapitlet om bestämmande av straff föreskrivs om straffarter, allmänna principer vid bestämmande av straff, skärpnings-, lindrings- och skälighetsgrunder, avvikelser från straffart och straffskala, val av straffart, domseftergift och avräkning från straff som döms ut.

De föreslagna lagarna avses träda i kraft omkring ett halvt år efter det att de har antagits och blivit stadfästa.

Motionerna

Lagmotion LM 11/1999 rd och lagmotion LM 61/2001 rd föreslås att åldersgränsen för straffrättsligt ansvar sänks till 13 år och att bestämmelserna kring den nedre åldersgränsen i strafflagen ändras.

I lagmotion LM 22/1999 rd föreslås en sådan ändring i 3 § 1 mom. i lagen om samhällstjänst att skälen för att inte döma ut samhällstjänst inte behöver vara vägande.

I lagmotion LM 139/2000 rd föreslås att 3 kap. 6 § om nödvärn i strafflagen ändras så att det blir tillåtet att anlita behövliga maktmedel för att avvärja ett angrepp. Om excess i nödvärn föreslås bestämmelser i paragrafens 2 mom. Momentet medger befrielse från straffansvar också om gränserna för excess i nödvärn har överskridits, om användningen av maktmedel enligt allmän uppfattning har varit skäligen motiverad och den behöriga personen inte har kunnat lägga band på sig.

I lagmotion LM 3/2001 rd föreslås att straffet bör kunna skärpas om gärningsmannens avsikt med brottet varit att kränka en person eller folkgrupp på grund av ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, religion eller någon annan jämförlig omständighet.

I lagmotion LM 30/2001 rd föreslås att 1 kap. 1 § i tvångsmedelslagen kompletteras med ett nytt 4 mom. om att griparen har rätt att använda försvarbara maktmedel för att gripa en gärningsman och för att hindra denne från att fly. Vidare föreslås en bestämmelse i 3 kap. 6 § strafflagen om att användning av sådana maktmedel är nödvärn.

I lagmotion LM 54/2001 rd föreslås en sådan ändring i bl.a. 17 kap. 23 § 1 mom. strafflagen att den som dömts för djurskyddsbrott eller lindrigt djurskyddsbrott skall meddelas djurhållningsförbud. Den som dömts för djurskyddsförseelse skall kunna meddelas djurhållningsförbud utan tilläggsvillkor i den gällande lagen.

I lagmotion LM 105/2001 rd föreslås att i 2 kap. 13 § 1 mom. i lagen om verkställighet av straff stryks bestämmelsen om att den som dömts till fängelsestraff på viss tid av synnerliga skäl kan frigges då han avtjänat hälften av straffet.

I lagmotion LM 111/2001 rd föreslås en sådan ändring i 3 kap. 2 § strafflagen att om en person som fyllt 15 men inte 18 år och som begått ett brott som det kan följa fängelse på livstid för skall dömas till fängelse i minst sex år och högst tolv år i stället för nuvarande två år.

I lagmotion LM 160/2001 rd föreslås att den nedre åldersgränsen för straffrättsligt ansvar skall slopas. När det gäller en gärning som begåtts av en person som inte fyllt 18 år bör gärningens straffbarhet och straffet bedömas med hänsyn till gärningsmannens ålder, utvecklingsnivå, gärningens art och andra omständigheter.

I lagmotion LM 28/2002 rd föreslås att 3 § i lagen om samhällstjänst kompletteras med ett nytt 3 mom. om att samhällstjänst inte kan dömas ut för gärningar som enligt 20 kap. strafflagen är straffbara.

Åtgärdsmotionerna

I åtgärdsmotion AM 124/2000 rd föreslås att regeringen vidtar åtgärder för att ändra strafflagen så att åldersgränsen för straffrättsligt ansvar slopas och straff därmed kan dömas ut utan hänsyn till gärningsmannens ålder men med hänsyn bl.a. till gärningsmannens utvecklingsnivå, straffets art och den åsamkade skadan.

I åtgärdsmotion AM 71/2001 rd föreslås att regeringen skyndsamt tar i tu med att planera en sänkning av åldersgränsen för straffansvar från nuvarande 15 år och bereda ett sådant straffsystem som lämpar sig för dem som i och med den sänkta åldersgränsen blir straffansvariga.

I åtgärdsmotion AM 141/2001 rd föreslås att regeringen skyndsamt vidtar åtgärder för att sänka åldersgränsen för straffrättsligt ansvar till 13 år och för att utveckla nya straffmodeller för 13—15-åriga.

I åtgärdsmotion AM 144/2001 rd föreslås att regeringen vidtar åtgärder för att få människor att ta ökat ansvar och bekämpa brottsligt beteende genom en sådan ändring av strafflagen att den som fyllt 12 år kan dömas till straff enligt strafflagen.

I åtgärdsmotion AM 230/2001 rd föreslås att regeringen skyndsamt lämnar en proposition till riksdagen med förslag till ändring av strafflagen så att straffskalan för mord som begåtts av personer under 18 år skärps från nuvarande 2—12 år.

UTSKOTTETS ÖVERVÄGANDEN

Allmän motivering

Totalrevideringen av strafflagen

Föreliggande proposition är den sista stora fasen av totalrevideringen av strafflagen. Riksdagen har under de fyra senaste valperioderna utöver denna proposition behandlat tre omfattande delrevideringar av strafflagen: år 1990 den I fasen av totalrevideringen av strafflagen, år 1994 den II fasen av totalrevideringen och år 1998 en stor helhet som gällde rättsskipning, brott som riktar

sig mot myndigheter och den allmänna ordningen samt sexualbrott. Utöver dessa omfattande projekt har strafflagens särskilda del reviderats i mindre bitar. Endast 18 kap. i strafflagen om brott emot familjerättigheter kvarstår i sin ursprungliga utformning. I 43 kap. finns dessutom en originalparagraf.

Det mesta av strafflagens allmänna del har reviderats i olika faser. Strafflagens 3 kap. om grunder som utesluter eller minskar en gärnings straffbarhet, 4 kap. om försök och 5 kap. om delaktighet kvarstår fortfarande i stort sett oföränd-

rade. Dessa kapitel, som nu revideras, innehåller de viktigaste bestämmelserna i straffrättens allmänna läror. En stor del av de viktigaste frågorna inom den straffrättsliga ansvars läran har hittills varit helt oreglerade i strafflagen, vilket är ett större missförhållande än att föreskrifterna är föråldrade.

Denna proposition innehåller förslag till nya bestämmelser om förutsättningar för straffrättsligt ansvar, ansvarsfrihetsgrunder, försök och medverkan samt bestämmande av straff. Den straffrättsliga legalitetsprincipen och rättssäkerheten förutsätter att dessa frågor regleras i strafflagen.

Största delen av de föreslagna bestämmelserna och motiveringarna i dem har beretts grundligt och på en tillräckligt hög nivå. Kodifieringen av straffrättens allmänna läror är ett krävande uppdrag. Det område som kodifieringen gäller utgör en komplicerad helhet där både straffrättsforskare och rättspraxis företräder olika tolkningar och uppfattningar.

Förslagen till bestämmelser utgår ifrån en strävan efter systemneutralitet. En annan utgångspunkt är att bestämmelserna skall basera sig på den rättspraxis för vilken redogörs i motiveringen samt på den juridiska doktrinen. I samband med behandlingen av propositionen har det framgått att de sakkunniga har varierande åsikter om detaljerna i förslaget. Det har också framkastats att utskottet borde rätta till uppfattningar som ansetts felaktiga. Detta finner utskottet inte motiverat. Utskottet anser ändå att det finns skäl att påpeka att motiveringen inte till alla delar kan utnyttjas vid tolkningen av bestämmelserna på det sätt som är möjligt vid tolkningen av de bestämmelser som ingår i strafflagens särskilda del.

Med stöd av det som anförs ovan anser utskottet att propositionen om straffrättens allmänna del är behövlig och förordar de lagförslag som ingår i propositionen med följande anmärkningar och ändringsförslag.

Straffmyndighetsåldern

Ett barns straffrättsliga ansvar börjar då barnet fyller 15 år. Denna åldersgräns har varit oförändrad enda sedan 1889 då den nu gällande strafflagen stiftades. I alla nordiska länder är straffmyndighetsåldern 15 år. I Norge var den tidigare 14 år men höjdes 1990. I propositionen föreslås att straffmyndighetsåldern bibehålls. I många av de lagmotioner och åtgärds motioner som utskottet har behandlat i samband med regeringens proposition föreslås det däremot att straffmyndighetsåldern skall sänkas eller slopas samt att regeringen skall vidta åtgärder för att straffmyndighetsåldern sänks.

Ett av reformens viktigaste syften är att i lag föreskriva om förutsättningarna för det straffrättsliga ansvaret. Det är därför helt nödvändigt att i lagen föreskriva om vid vilken ålder det straffrättsliga ansvaret vidtar. Utskottet anser att den straffrättsliga legalitetsprincipen absolut förutsätter att denna fråga regleras i strafflagen för att den inte skall avgöras av lagtillämparen i enskilda fall. Också FN:s konvention om barnets rättigheter förutsätter att konventionsstaterna föreskriver om minimiåldern för straffrättsligt ansvar.

I lagmotionerna motiveras förslaget att sänka straffmyndighetsåldern med att barn utvecklas snabbare både fysiskt och psykiskt nu än för hundra år sedan, då den gällande strafflagen stiftades. Stor enighet råder om att barn utvecklas snabbare i fysiskt hänseende. Däremot kunde inte en enda av de sakkunniga utskottet hörde lägga fram bevis för att barn numera mognar snabbare också psykiskt. Man har till och med kommit med den bedömningen att barn och unga numera blir självständiga och förmögna att överväga sina avgöranden i en allt senare ålder.

Frågan om straffmyndighetsåldern är kriminalpolitisk och kan inte avgöras endast utifrån en bedömning av hur barn i genomsnitt utvecklas. Avgörande bör vara vilken typ av påföljder, straffrättsliga eller barnskyddspåföljder, som anses rättvisa och ändamålsenliga. För tillfället upptar det straffrättsliga påföljdssystemet inga andra uttryckligen för ungdomar avsedda straff än ungdomsstraff, som för närvarande används

på försök i vissa regioner. Då utskottet övervägde den undre gränsen för det straffrättsliga ansvaret har det hört experter på området. Utifrån den utredning som lagts fram har utskottet kommit till att det inte är skäl att sänka den nuvarande åldersgränsen. Barns och ungas kriminella beteende bör inte i första hand åtgärdas genom det straffrättsliga systemet.

Efter att propositionen överlämnas har justitieministeriet tillsatt en kommission för att bereda påföljdssystemet för unga personer. Kommissionen har också i uppdrag att utvärdera den nuvarande straffmyndighetsålderns tillämplighet. Kommissionen skall vara färdig med sitt arbete i februari 2003. Utskottet anser kommissionens arbete synnerligen behövligt, men finner samtidigt att frågor i anslutning till straffmyndighetsåldern och påföljdssystemet för barn och unga borde ha utretts i god tid innan föreliggande proposition avläts till riksdagen.

Barnskyddslagen förpliktar i sista hand myndigheterna att se till att ett barns utveckling inte äventyras genom kriminellt beteende. Barnskyddslagen tillåter synnerligen långt gående barnskyddsåtgärder, inklusive anstaltsvård. De sakkunniga som utskottet har hört har anfört att samarbetet mellan myndigheterna inte är tillräckligt effektivt och att barnskyddsåtgärder ofta vidtas i ett alltför sent skede eller att de åtgärder som vidtas är otillräckliga. Utskottet förutsätter att samarbete mellan de sociala myndigheterna och de rättsliga myndigheterna effektiviseras samtidigt som det utreds om barnskyddslagstiftningen och myndigheternas resurser möjliggör tillräckliga åtgärder mot barns kriminella beteende.

Revidering av ordningsbotsbestämmelserna

I propositionen föreslås inga ändringar i 2 a kap. i strafflagen om ordningsbot. Grundlagsutskottet fäster ändå i sitt utlåtande uppmärksamhet vid bestämmelsen om ordningsbot då det bedömer de föreslagna föreskrifterna i strafflagen om den straffrättsliga legalitetsprincipen. I två andra utlåtanden som grundlagsutskottet har givit under innevarande riksmöte har det granskat

ordningsbotsbestämmelserna (GrUU 20/2002 rd och GrUU 40/2002 rd).

Enligt grundlagsutskottet rimmar det bättre med den straffrättsliga legalitetsprincipen om det framgår direkt av lagen att ordningsbot kan bestämmas som straff för förseelser som avses i lagen än att ordningsbot kan bestämmas som ett konkret straff först genom förordning. Gällande 2 a kap. 9 § strafflagen uppfyller inte det straffrättsliga legalitetskravet i detta hänseende. Grundlagsutskottet anser därför att det är skäl att se över paragrafen.

Riksdagen har godkänt det lagförslag som ingick i regeringens proposition RP 141/2002 rd utan att sådana justeringar som anfördes i grundlagsutskottets ovan nämnda uttalande gjordes. Det andra lagförslaget som ingår i RP 20/2002 rd, i fråga om vilket grundlagsutskottet har gjort samma påpekande. Propositionen behandlas för närvarande i riksdagen.

Också lagutskottet har givit utlåtanden om dessa propositioner (LaUU 18/2002 rd och LaUU 22/2002 rd). Lagutskottet har utrett frågan utifrån grundlagsutskottets utlåtanden och konstaterat att en revidering av ordningsbotslagstiftningen på det sätt som grundlagsutskottet har förutsatt är ett omfattande projekt som inte kan förverkligas utan en grundlig lagberedning. Reformen kan därför inte drivas igenom i samband med de nu aktuella projekten utan den måste göras utifrån en särskild regeringsproposition.

Utskottet upprepar sina tidigare ställningstaganden och anser att det med beaktande av grundlagsutskottets utlåtanden bör vidtas åtgärder för revidering av ordningsbotslagstiftningen. Utskottet föreslår ett utlåtande med anledning av detta (*Utskottets förslag till utlåtande 1*).

Blancostraffbestämmelser

Grundlagsutskottet konstaterar att det med jämna mellanrum påtalat de vida och öppna blancostraffbestämmelser som ingått i olika lagförslag och hur dessa stämmer överens med den straffrättsliga legalitetsprincipen (se t.ex. GrUU 15/1996 rd, s. 2/II, GrUU 20/1997 rd, s. 4/I). Grundlagsutskottet anser att regeringen bör utre-

da i vilken utsträckning en straffrättslig reglering som bygger på denna teknik motsvarar den straffrättsliga legalitetsprincipen samt utifrån utredningen vidta behövliga åtgärder för att justera regleringen. Med anledning av grundlagsutskottets utlåtande föreslår lagutskottet ett uttalande om det (*Utskottets förslag till uttalande 2*).

Jämlikhetsproblematiken då det gäller samhällstjänst och förlikning

En förutsättning för att någon skall kunna dömas till samhällstjänst är att denne kan förväntas klara av samhällstjänst. Årligen döms ca 3 300 samhällstjänststraff ut. De som döms till samhällstjänst är i allmänhet i en bättre social situation än de som döms till ovillkorligt fängelsestraff. Personer som är starkt drogberoende döms oftare till ovillkorligt fängelsestraff än till samhällstjänst eftersom de inte anses klara av samhällstjänst.

Denna praxis innebär att de dömda inte bemöts på ett jämnt sätt eftersom samhällstjänst de facto är ett lindrigare straff än ovillkorligt fängelsestraff. Utskottet har tidigare påpekat detta jämlikhetsproblem (LaUB 15/1996 rd och LaUB 8/2001 rd) och konstaterat att påföljdssystemet saknar ett alternativ till fängelsestraff som skulle lämpa sig t.ex. för drogberoende gärningsmän som inte uppfyller förutsättningarna för samhällstjänst. En kommissionen som justitieministeriet tillsatte 2002 föreslår i sitt betänkande en straffrättslig påföljd som kallas avtalsvård. Påföljden är avsedd för gärningsmän vilkas drogberoende är orsaken till deras kriminalitet och som inte kan dömas till samhällstjänst på grund av drogproblemet. Utskottet anser att det är skäl att så snart som möjligt inleda försök med avtalsvård.

Förlikning mellan en gärningsman och målsäganden är en ny strafflindringsgrund. Förlikning har redan tidigare kunnat beaktas i samband med prövning av åtalseftergift och domseftergift. Bestämmelserna begränsar sig inte till förlikning som ingåtts inom ramen för den kommunala förlikningsverksamheten utan också andra former av förlikning kan beaktas.

Det finns ingen lagstiftning om förlikningsförfarandet. Förlikning som påverkar beslut om åtalseftergift och domseftergift samt straffmätningen är också den förenad med jämlikhetsproblemet. I motiveringen till propositionen påpekas helt riktigt att bestämmelserna måste tillämpas så att gärningsmännen inte försätts i olika ställning t.ex. till följd av skillnader i betalningsförmågan eller målsägandens intresse av förlikning. I stället skall gärningsmannens vilja att ingå förlikning och förhindra eller avlägsna verkningarna av brottet beaktas. Utskottet finner det motiverat att också jämlikheten mellan målsägandena förbättras genom bestämmelserna om förlikning och genom att utsträcka dem till samtliga kommuner.

Detaljmotivering

1. Lag om ändring av strafflagen

3 kap. Om allmänna förutsättningar för straffrättsligt ansvar

2 §. Tillämplighet i tiden. I paragrafens 2 mom. föreskrivs om principen om lindrigare lag. I paragrafens 3 mom. föreslås undantag från principen, vilka tillämpas i fullföljdsdomstolen. Avvikelse från principen kan enligt förslaget ske om tillämpningen av den inte skulle leda till en för gärningsmannen väsentlig förändring av det överklagade avgörandet. Den föreslagna bestämmelsen motsvarar till innehållet 3 § i gällande förordning om införande av strafflagen.

Grundlagsutskottet har granskat avvikelserna från principen om lindrigare lag mot bakgrunden av den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (MP-konventionen). Grundlagsutskottet tolkar utformningen av artikel 15 i konventionen så att principen om lindrigare lag inte är begränsad i tid, vilket kan leda till att också en dom som har vunnit laga kraft kan lindras. Grundlagsutskottet anser att momentet bör strykas ur lagförslaget eftersom det starkt kan ifrågasättas med avseende på artikel 15 i MP-konventionen. I enlig-

het med detta föreslår lagutskottet att momentet stryks.

I sitt ställningstagande stöder sig grundlagsutskottet på ett beslut av FN:s kommitté för de mänskliga rättigheterna och på en kommentar till MP-konventionen. FN:s kommitté för de mänskliga rättigheterna har konstaterat att de som väntar på att ett dödsstraff skall verkställas bör ha rätt att bli delaktiga av en lindrigare lag som trätt i kraft efter det att domen avkunnades. I kommentaren till MP-konventionen framförs det också att konventionsstaterna är skyldiga att tillämpa artikel 15 i konventionen utan tidsbegränsningar i fråga om alla oåterkalleliga straff, men för andra straff tills den sista rättsinstansen kommit med sin slutliga dom.

Begränsningarna i principen om lindrigare lag motiveras närmast med praktiska skäl (s. 38/I). I strid med grundlagsutskottets utlåtande anses det i propositionen att begränsningen harmoniserar med Finlands internationella åtaganden. Redan 1990 infördes en bestämmelse med motsvarande innehåll. I motiveringen till denna bestämmelse ((RP 66/1998 rd, s. 195/I och II)) konstateras det att ett iakttagande till punkt och pricka av principen om lindrigare lag är förenat med betydande missförhållanden, som i mån av möjlighet bör avhjälpas utan att de väsentliga innehållet i principen åsidosätts. Till åtskillnad från det som grundlagsutskottet har anfört i sitt utlåtande ansågs det då klart att senast en laga kraft vunnen dom i ett brottmål avbryter gärningsmannens rätt att åberopa de fördelar som följer av principen om lindrigare lag.

Enligt grundlagsutskottets utlåtande förefaller det som om praxis vid tolkningen av artikel 15 i MP-konventionen inte är helt klar eller vedertagen. Lagutskottet anser att det är skäl att följa med hur tolkningspraxis utvecklas i detta avseende liksom även följderna av den tidigare strängare principen om lindrigare lag i fullföljdsdomstolarna och vid behov vidta sådana åtgärder som de internationella åtagandena kräver, i fall missförhållanden uppdagas.

I föreslagna 4 mom., som till följd av den ovan föreslagna strykningen blir 3 mom., föreskrivs hur en gärnings straffbarhet bestäms och

straffbestämmelse får sitt exakta innehåll av beteendenormer som ingår i en lag eller i författningar och föreskrifter som har givits med stöd av den.

Ändrade beteendenormer ger i allmänhet inte uttryck för ändrade uppfattningar om straffbarheten i brott mot beteendenormerna. Det är sålunda väsentligt att t.ex. trafikbestämmelser eller beskattningsbestämmelser följs oberoende av innehållet. I vissa fall kan ändå ändrade beteendenormer avspegla ett nytt förhållningssätt till brott mot normen, varvid det inte är motiverat att bedöma en gärnings straffbarhet utifrån de regler som gällde vid gärningstidpunkten. Lagutskottet föreslår att till momentet fogas en bestämmelse om detta och att momentets ordalydelse justeras.

Grundlagsutskottet har konstaterat att den straffrättsliga legalitetsprincipen ställer särskilda krav på s.k. blancostraffbestämmelser, bl.a. när det gäller innehållet och bemyndigandekedjornas exakthet (se GrUB 25/1994 rd, s. 8/II). För att dessa krav skall bli beaktade på behörigt sätt måste enligt grundlagsutskottet momentet omformuleras för att inte ens indirekt ge en antydning om möjligheten att stifta öppna blancostraffbestämmelser (exempelvis: "Får en straffbestämmelse i lagen sitt exakta innehåll av beteendenormer som ingår i en lag *och* i författningar ...").

Lagutskottet föreslår inte att momentet ändras på de sätt som grundlagsutskottet har föreslagit eftersom det inte alltid är fråga om att lagen får sitt exakta innehåll av beteendenormer som ingår i en lag och i författningar och föreskrifter som har givits med stöd av den. Bestämmelsen antyder inte heller en positiv attityd till öppna blancostraffbestämmelser.

3 §. *Straffbar underlåtenhet.* I paragrafens 2 mom. föreskrivs om förutsättningarna för straffansvar för s.k. oäkta underlåtenhetsbrott. Början av momentet "som underlåtenhet skall bestraffas" är misslyckad. Det är inte fråga om när ett beteende är straffbart såsom underlåtenhet utan om när orsakandet av en påföljd på grund av underlåtenhet skall bestraffas som ett brott.

I paragrafen förekommer också begreppet "garantställning". Begreppet har utvecklats inom den juridiska diskussionen och därmed avses en person som är i en sådan ställning att han eller hon är skyldig att förhindra en viss följd. Man har i allmänhet försökt undvika att använda juridiskt-tekniska begrepp i strafflagen. I rättspraxis och i den juridiska litteraturen har det ansetts att en förutsättning för straffansvar är en juridisk skyldighet att förhindra en skadepåföljd. Denna skyldighets juridiska karaktär understryks också i motiveringen (s. 43/I).

Utskottet föreslår att bestämmelsen omformuleras så att den motsvarar sitt syfte och att den förtydligas genom att ordet "garantställning" ersätts med uttrycket "särskild rättslig skyldighet att förhindra följden".

4 §. Tillräknelighet. I paragrafens 1 mom. regleras straffmyndighetsåldern och i det andra momenten omständigheter som hänför sig till tillräkneligheten. Utskottet föreslår att paragrafens rubrik preciseras så att i den nämns både tillräknelighet och straffmyndighetsåldern.

Enligt paragrafens 2 mom är gärningsmannen otillräknelig om han eller hon vid tidpunkten för gärningen på grund av en mentalsjukdom, ett gravt förståndshandikapp, en allvarlig mental störning eller medvetanderubbning inte kan förstå gärningens faktiska natur eller rättsstridighet eller om hans eller hennes förmåga att kontrollera sitt handlande av någon sådan anledning är nedsatt på ett avgörande sätt. I tillräknelighetsbedömningen prövas verkningarna av medicinska fakta, såsom mentalsjukdom och gravt förståndshandikapp, på gärningsmannens förmåga till iakttagelser, hans eller hennes motivation och handlingsförmåga. Momentet opererar inte med någon specifik psykiatrisk diagnos utan de termer som beskriver det mentala tillståndet är allmänspråkliga.

De sakkunniga som utskottet har hört har påpekat att de som på grund av otillräknelighet inte döms till straff inte på basis av den nya begreppsapparaten i samtliga nödvändiga fall kan förordnas till vård oberoende av patientens vilja enligt 8 § mentalvårdslagen. Utskottet anser det

motiverat att innan strafflagen träder i kraft reda ut om mentalvårdslagen bör revideras till följd av de nya bestämmelserna om otillräknelighet. Utskottet föreslår ett uttalande om detta (*Utskottets förslag till uttalande 3*).

I paragrafens 3 mom. ingår en hänvisning till 6 kap. 8 §. Eftersom utskottet föreslår att nämnda paragraf ändras, bör också hänvisningen ändras.

I paragrafens 4 mom. föreskrivs det om vilken betydelse ett självförvållat rus eller någon annan tillfällig självförvållad medvetanderubbning har på tillräkneligheten. Det är närmast av allmänpreventiva skäl som berusning eller andra ovan avsedda medvetandestörningar inte utan särskilda skäl beaktas vid tillräknelighetsbedömningen. Bestämmelsen motsvarar i sak gällande bestämmelse.

I motiveringen till bestämmelsen (s. 68/II) nämns som exempel på särskilda skäl samverkanssituationer, en oförutsedd effekt, oerfarenhet, trötthet eller en nedsatt tolerans till följd av ett långvarigt bruk. Exempelen kan leda till felaktiga generaliseringar som inte har avsetts i bestämmelsen. På grund av motiveringen anser utskottet det skäl att understryka att avsikten inte är att ändra den rådande, stränga attityden till berusning och annan självförvållad medvetandestörning som för närvarande råder i tillräknelighetsbedömningen.

6 §. Uppsåt. Enligt den föreslagna paragrafen är en gärning uppsåtlig om det att brottsbeskrivningen förverkligas motsvarar vad gärningsmannen vid tidpunkten för gärningen har avsett eller ansett vara säkert eller övervägande sannolikt. Denna paragraf har väckt synnerligen mycket diskussion. Avvikande åsikter har framförts om hur den nedre gränsen för uppsåt skall definieras och hur å ena sidan följdupsåt och å andra sidan omständighetsupsåt skall regleras.

Den föreslagna uppsåtsdefinitionen omfattar både följdupsåt och omständighetsupsåt. Definitionen av omständighetsupsåt är inte lika svår att fastslå eller lika omtvistad som följdupsåt, där formerna varierar enligt brottstyp. Den föreslagna bestämmelsen har ansetts särskilt

misslyckad med avseende på omständighetsuppsåt vid ekonomiska brott och det har ansetts att definitionen sänker uppsåtströskeln. Utskottet föreslår därför att i paragrafen endast föreskrivs om följduppsåt. Frågan om omständighetsuppsåt kommer att prövas i rättspraxis, varvid bestämmelsen om rekvisitsvillfarelse bör beaktas. Den nedre gränsen för följduppsåt föreslås följa högsta domstolens vedertagna praxis och basera sig på hur sannolik påföljden varit enligt gärningsmannens bedömning. Gärningen är uppsåtlig då gärningsmannen ansett följden vara mycket sannolikt. Juristerna åsikter om hur den nedre gränsen för uppsåt skall fastställas varierar mycket. De många uppsåtsdefinitionerna kan på goda grunder kritiseras utan att enighet kan nås om hur den bästa definitionen skall utformas. Utskottet förenar sig om det som framförs i motiveringen (s. 87/II), att det inte har framförts några övertygande skäl till att utforma bestämmelsen på ett sätt som avviker från en på högsta domstolens prejudikat baserad vederagen rättspraxis. Uppsåtsbestämmelser som avviker från denna praxis kunde ha följder som är svåra att förutse.

4 kap. Om ansvarsfrihetsgrunder

Det föreslås att i strafflagen intas mera uttömmande bestämmelser om ansvarsfrihetsgrunderna, av vilka de viktigaste är de tillåtande grunderna och de ursäktande grunderna. En betydande ändring är förslaget att i strafflagen skall intas bestämmelser om rekvisitsvillfarelse som uppsåtsuteslutande grund, förbudsvillfarelse som skulduteslutande grund och villfarelse som ansvarsfrihetsgrund.

1 §. Rekvisitsvillfarelse. En gärning är inte uppsåtlig om gärningsmannen vid tidpunkten för gärningen inte är medveten om att samtliga omständigheter som förutsätts för brottsbeskrivningen föreligger eller om gärningsmannen misstar sig om en sådan omständighet. Rekvisitsvillfarelse är således en uppsåtsuteslutande grund och i en viss bemärkelse uppsåtets baksida. Enligt den föreslagna ordalydelsen bestraffas gärningsmannen inte för ett uppsåtligt brott.

Utskottet föreslår att paragrafen ändras så att gärningen inte är uppsåtlig till följd av rekvisitsvillfarelse.

3 §. Villfarelse om en ansvarsfriande omständighet. En gärningsman kan missta sig dels i fråga om ansvarsgrundande omständigheter, dels också i fråga om ansvarsfrihetsgrunder. Den föreslagna paragrafen utgår från en indelning i tillåtande och ursäktande grunder. Enligt förslaget leder endast villfarelse i fråga om tillåtande grunder, dvs. grunder som tillåter en gärning, till befrielse från uppsåtsansvaret. Denna utgångspunkt framgår klart både av paragrafförslaget och av motiveringen, även om i motiveringen felaktigt konstateras att förslaget inte gör skillnad mellan å ena sidan tillåtande och å andra sidan ursäktande grunder (jfr. s. 109/II och s. 110/I). Utskottet föreslår att paragrafen ändras så att den gäller både tillåtande och ursäktande grunder.

Utskottet understryker att gärningsmannen befrias från uppsåtsansvar endast om det finns fog för villfarelsen. Sålunda räcker det t.ex. inte att påstå att en nödvärnssituation förelåg utan gärningsmannen skall kunna anföra trovärdiga skäl till att han eller hon antog att ett angrepp var förestående.

7 §. Lindring av straffansvar. I paragrafen föreslås att även om gärningsmannen inte helt befrias från straffansvar på de grunder som anges i detta kapitel, kan förhållandena beaktas så att straffansvaret lindras på det sätt som föreskrivs i 6 kap. 6 § 3 punkten och 8 § 1 mom. 5 punkten.

Eftersom utskottet föreslår nedan att 6 kap. 6 § 3 punkten stryks och 8 § 1 mom. ändras bör även hänvisningsbestämmelsen justeras. Dessutom föreslår utskottet att i denna paragraf också nämns 8 § 2 och 4 mom.

5 kap. Om försök och medverkan till brott.

1 §. Försök. I paragrafens 3 mom. hänvisas till bestämmelsen i 6 kap. 8 § 1 mom. 2 punkten om straffmätning. Utskottet föreslår att hänvisningen utsträcks till att gälla också 8 § 2 och 4 mom.

6 §. *Medhjälp.* I paragrafens 1 mom. finns en hänvisning till 6 kap. 8 § 1 mom. 4 punkten om straffmätning. Eftersom utskottet nedan föreslår att nämnda moment skall ändras bör hänvisningen ändras så att den gäller 3 punkten. Dessutom föreslår utskottet att hänvisningen utsträcks till att omfatta också paragrafens 2 och 4 mom.

7 §. *Särskilda personliga förhållanden.* I paragrafens 2 mom. föreskrivs att också den som medverkar till ett brott omfattas av straffansvaret om han eller hon inte berörs av en sådan personlig omständighet som utgör straffbarhetsgrunden för gärningsmannens gärning. T.ex. militära brott är sådana s.k. specialbrott som endast soldater och andra i 45 kap. avsedda personer kan göra sig skyldiga till såsom gärningsmän. Som anstiftare eller medhjälpare kan däremot också någon annan uppträda. Utskottet föreslår att momentets språkliga utformning förtydligas.

8 §. *Handlande på en juridisk persons vägnar.* Utskottet föreslår att subsidiaritetsklausulen enligt 3 mom. preciseras så att den gäller författningar på lagnivå.

6 kap. Om bestämmande av straff.

Kapitlet om bestämmande av straff föreslås innehålla samtliga grunder som inverkar på straffets omfattning och art. Kapitlet är indelat i fyra avsnitt. Det andra avsnittet, som har rubriken straffmätning, innehåller föreskrifter på basis av vilka domstolen beslutar om hur strängt straffet skall vara. I detta avsnitt ingår bestämmelserna om avvikelser från straffskalan samt om allmänna lindringsgrunder. Genom att placera bestämmelserna på detta sätt understryks (s. 184/I) sambandet mellan lindringsgrunderna som påverkar straffskalan och mätningssgrunderna inom ramen för straffskalan samt den omständigheten att lindringsgrunderna samtidigt också är mätningssgrunder: de påverkar straffet också inom straffskalan.

I huvudsak bibehålls mätningss- och lindringsgrunderna oförändrade. Ändringar som påverkar innehållet är:

— ny skärpningsgrund: brottet har riktat sig mot en person som hör till en nationell, raslig eller etnisk folkgrupp eller någon annan sådan folkgrupp och det har begåtts på grund av denna grupptillhörighet,

— ny lindringsgrund: förlikning har ingåtts mellan gärningsmannen och målsäganden och

— nedsatt tillräknelighet påverkar inte det tillämpliga maximistraffet.

Den nya systematiseringen av mätningssgrunderna och lindringsgrunderna har i huvudsak fått positiv respons. Placeringen av bestämmelserna har emellertid inte lyckats helt och därför föreslår utskottet att den inbördes placeringen ändras och att rubrikerna för vissa paragrafer justeras.

1 §. *Straffarter.* I 4 mom. i den allmänna bestämmelsen om straffarter hänvisas till 9 kap., som föreskriver om samfundsbot. Efter att propositionen avläts har utdömande av samfundsbot blivit i stort sett obligatorisk. Utskottet föreslår därför att 4 mom. ändras så att det motsvarar de nya bestämmelserna om utdömande av samfundsbot.

3 §. *Allmänna principer vid bestämmande av straff* och 4 §. *Mätningssgrunder.* De allmänna straffmätningssgrunderna föreslås bli placerade i 3 §. Enligt 4 § i detta kapitel föreskrivs om grunder som påverkar straffmätningen dessutom i kapitlets 5—8 § och på annat ställe i lag.

Utskottet föreslår att kapitlet förtydligas så att 3 § 2 mom. och 4 § byter plats. På grund av detta föreslår utskottet också att paragrafrubriceringen ändras och hänvisningen i 4 § ses över.

6 §. *Lindringsgrunder.* I paragrafen föreskrivs om de allmänna lindringsgrunder som påverkar straffet inom straffskalans gränser. En ny lindringsgrund är provokation som riktats mot gärningsmannen, dvs. att gärningsmannen blivit föremål för en grov kränkning. Varken bestämmelsen eller motiveringen går närmare in på av vilken art den grova kränkningen skall vara. Bestämmelsens formulering har kritiserats eftersom den har ansetts åsyfta närmast verbala

kränkningar eller kränkningar som riktar sig mot heder och ära. Utskottet föreslår att i paragrafen används uttrycket "målsägandens exceptionellt stora medverkan".

Ett brott som har begåtts under omständigheter där det skulle ligga nära till hands att tillämpa ansvarsfrihetsgrunden är enligt föreslagna 3 punkten en lindrigsgrund. Förutsättningarna för att tillämpa denna punkt är enligt förslaget i stort sett de samma som gäller för 8 § 1 mom. 5 punkten. I först nämnda lagrum förutsätts det att tillämpningen av ansvarsfrihetsgrunden "ligger nära till hands" och i sist nämnda lagrum "särskilt nära till hands". Eftersom lindrigsgrunderna i 8 § 1 mom. påverkar dels skalan, dels inom skalan, kan 3 punkten strykas.

Utskottet föreslår att som ny 4 punkt till paragrafen fogas en hänvisning till lindrigsgrunderna i 8 § 1 och 3 mom.

7 §. *Skälighetsgrunder.* i paragrafen föreskrivs om de skälighetsgrunder som lindrar straffet. Enligt paragrafens 2 punkt är gärningsmannens höga ålder, hälsotillstånd eller andra personliga förhållanden nya allmänna mättningsgrunder, men till innehållet motsvarar de de skälighetsgrunder som kan åberopas vid åtgärdseftergift. Utskottet föreslår att den grund som gäller hälsotillståndet preciseras med adjektivet "svaga".

8 §. *Avvikelser från straffart och straffskala.* I paragrafen föreslås bestämmelser om de grunder som berättigar till att döma ut ett straff i en lindrigare straffart än vad som anges i lag eller underskrida det minimistraf som föreskrivs för en gärning och att lindra straffet inom den föreskrivna straffskalan. I det stora hela motsvarar grunderna de som finns i den gällande lagen. Enligt den gällande lagen berättigar de allmänna lindrigsgrunderna inte till att döma enligt en lindrigare straffart än vad som föreskrivs i lag, t.ex. att döma till böter i stället för fängelse. Domstolen kan med stöd av 3 kap. 5 § 2 mom. avvika från skalorna av särskilda skäl.

I föreslagna 1 mom. föreskrivs om de grunder som berättigar till att döma ut ett straff i en lindrigare straffart och till att underskrida det före-

skrivna minimistraf. Den föreslagna regleringen skulle t.ex. leda till att för mordförsök skulle kunna dömas till böter utan någon formell tilläggsqualifikation. Det är skäl att utesluta denna teoretiska möjlighet genom att i 1 mom. stryka bestämmelsen om byte av straffart. Utskottet föreslår därför att början av 1 mom. skall lyda: "Straffet bestäms enligt en lindrigare straffskala ...".

En av avsikterna med förslaget är att ändra gällande lagstiftning så att nedsatt tillräknelighet inte inverkar på det tillämpliga maximistraf. Detta innebär att en nedsatt tillräknelig gärningsman kan dömas till det maximistraf som anges i lag. Avsikten framgår inte klart av den föreslagna paragrafen, utan gränserna för de straff som kan påföras nedsatt tillräkneliga förblir oklara i förslaget till bestämmelse. Den föreslagna bestämmelsen har rentav ansetts kunna leda till att nedsatt tillräkneliga personer skulle kunna dömas endast till livstidsfängelse för mord. För att nå den avsedda verknings och för att förtydliga bestämmelsen föreslår utskottet att i 1 mom. stryks 1 punkten om nedsatt tillräknelighet, om vilket det föreskrivs i 3 mom.

Utskottet föreslår också att de punkter som blir kvar i momentet får en annan inbördes ordning. Lindrigsgrunderna ordningsföljd anger deras rättspolitiska tyngd. Den viktigaste grunden - ungdom - bör därför nämnas först, varefter försök och medhjälp som regleras i 5 kap. blir 2 och 3 punkter. Utskottet föreslår vissa språkliga justeringar i den bestämmelse som blir 4 punkten och att ordet "och" ersätts med "eller" i den bestämmelse som blir 5 punkten.

I 2 mom. föreskrivs om strafflindring inom ramen för straffskalan. Eftersom utskottet har föreslagit att 1 mom. 1 punkten stryks, kan hänvisningen ändras så att den gäller hela 1 mom. Enligt momentets första mening får med stöd av 1 mom. gärningsmannen dömas till högst tre fjärdedelar av det strängaste straff som föreskrivs för brottet. Utskottet föreslår att bestämmelsen preciseras så att den gäller föreskrivna fängelse- och bötesstraff och inte t.ex. samhällsstraff eller ungdomsstraff som har egna maximistraf.

Desutom föreslår utskottet språkliga justeringar i momentets sista mening.

Utskottet föreslår att till paragrafen fogas ett nytt 3 mom. i vilket föreskrivs hur nedsatt tillräknelighet påverkar straffet. Straffet för den som gjort sig skyldig till ett brott såsom nedsatt tillräknelig bestäms på det sätt som föreskrivs i 2 mom. Nedsatt tillräknelighet påverkar emellertid inte det tillämpliga maximistraffet.

Utskottet föreslår att bestämmelsen om byte av straffart, som föreslås bli struken ur 1 mom., fogas till paragrafen i ett nytt 4 mom. Enligt momentet kan domstolen i fall som avses i denna paragraf för ett brott för vilket det strängaste straffet är fängelse på viss tid, i stället för fängelse döma till böter, om särskilt vägande skäl föreligger. Enligt momentet är det alltså inte möjligt att t.ex. döma till böter för mord begånget såsom ung person.

Paragrafrubriken "avvikelser från straffart och straffskala" har uppfattats både som noggran och delvis vilseledande. Utskottet föreslår att paragrafen har rubriken lindrad straffskala.

11 §. Samhällstjänst. Det föreslås att till paragrafens 2 mom. överförs en bestämmelse om gärningsmannens samtycke till att ett straff döms ut som samhällstjänst. För närvarande föreskrivs i 4 § lagen om samhällstjänst om sådant samtycke.

Efter att propositionen lämnades har den ovannämnda paragrafen ändrats genom en tillvidare icke stadfäst lag som godkändes den 3 december 2002. Enligt den nya paragrafen skall gärningsmannen ge sitt samtycke till att straffet döms ut som samhällstjänst. Utskottet föreslår att momentet ändras så att det motsvarar den nya 4 §.

12 §. Domseftergift. Enligt gällande 3 kap. 5 § 3 mom. 2 punkten kan domstolen lämna en gärning obestraftad om brottet av särskilda skäl som hänför sig till gärningen eller gärningsmannen skall anses ursäktligt. Utskottet föreslår att en bestämmelse med samma innehåll fogas till paragrafen som 12 § 3 punkten. Begreppet "ursäktlig" är i detta sammanhang vilseledande. Det

för tankarna till ansvarsfrihetsgrunderna i 4 kap. som befriar gärningsmannen från straffrättsligt ansvar. Utgångspunkten för de bestämmelser som möjliggör domseftergift är emellertid alltid att förutsättningarna för straffansvar har uppfyllts. Utskottet föreslår att formuleringen av 3 punkten ändras så att brottet till följd av särskilda skäl som hänför sig till gärningen eller gärningsmannen skall vara jämförbart med en ursäktlig gärning.

Hänvisningen i paragrafens 4 punkt till 6 § bör ändras till en hänvisning till 3 punkten, eftersom utskottet föreslår en ändring i 6 §.

13 §. Avräkning av rannsakningsfängelse. I paragrafen föreskrivs om hur det då ett fängelsestraff på viss tid utdöms skall avräknas den tid som gärningsmannen har varit berövad friheten på grund av det brott som domen gäller. Eftersom paragrafen inte enbart gäller avräkning för rannsakningsfängelse, föreslår utskottet att paragrafens rubrik ändras så att den motsvarar innehållet.

7 kap. om gemensamt straff.

3 §. Gemensamt bötesstraff. I paragrafen föreskrivs inte för närvarande om det maximistraff på 240 dagsböter som nämns i 2 mom. skall lindras när i domen tillämpas grunderna för lindring av straffskalan. I rättspraxis har bestämmelsen tillämpats med beaktande av den princip som framgår av kapitlets 2 §, nämligen att när ett gemensamt straff bestäms får strafftiden inte vara längre än den sammanlagda tiden för brotten maximistraff. Sålunda har det ansetts att vid bestämmande av gemensamt bötesstraff blir bötesstraffskalans maximibelopp till följd av en lindringsgrund 90 dagsböter, varvid det gemensamma maximistraffet för två sådana brott kan vara högst 180 dagsböter.

I propositionen föreslås nu att vedertagen rättspraxis tas in i paragrafens 2 mom. Enligt förslaget skall vid tillämpning av 6 kap. 8 § 2 mom. det gemensamma bötesstraffet vara högst 180 dagsböter. I motiveringen (s. 216/II) konstateras att maximistraffet på 180 dagsböter också tillämpas när det bland de brott som leder till ett

gemensamt bötesstraff även finns ett brott som inte faller inom tillämpningsområdet för någon av de straffskalarelaterade lindringsgrunderna. Om det bland brotten finns minst två som inte kvalificerar sig för någon lindringsgrund, skall det högsta bötesstraffet i regel vara 240 dagsböter.

Den tolkning som framgår av motiveringen avspeglar sig emellertid inte i förslaget till bestämmelse. Utskottet föreslår därför att momentet ändras så att det formuleras utifrån bestämmelsen i kapitlets 2 §, varvid bestämmelsen om gemensamt bötesstraff motsvarar det syfte som beskrivs i motiveringen.

I propositionen föreslås inga ändringar i 3 mom., enligt vilket det som stadgas ovan inte tillämpas på vite som utdöms i mark. Utskottet föreslår att momentet intas i lagförslaget och att ordet mark ersätts med ordet euro.

48 a kap. Naturresursbrott

6 §. *Jaktförbud (ny)*. Efter att propositionen lämnades har till strafflagen fogats ett nytt 48 a kap. om naturresursbrott, i vars 6 § föreskrivs om jaktförbud. Jaktförbud kan också meddelas den som inte döms till straff på grund av otillräknelighet. Utskottet föreslår att hänvisningen i momentet ändras så att den gäller det nya 3 kap. 4 § 2 mom., i vilket föreskrivs om otillräknelighet.

Ingress

Till följd av lagutskottets ändringsförslag bör lagförslagets ingress justeras.

2. Lag om ändring av tvångsmedelslagen

1 kap. Gripande, anhållande och häktning

1 §. *Allmän rätt att gripa*. Paragrafen föreslås bli kompletterad med ett nytt 4 mom. om gränserna för maktmedel som får användas vid gripande. Enligt den föreslagna bestämmelsen får nödvändiga och försvarliga maktmedel användas bara om den som skall gripas gör motstånd. I rättspraxis har flykt inte betraktats som mot-

stånd och maktmedel har följaktligen inte varit tillåtna för att hindra flykt.

Utskottet föreslår utifrån lagmotion LM 30/2001 rd att 4 mom. ändras så att maktmedel också får användas för att gripa en flyende. Maktmedlen måste vara dels nödvändiga för att gripandet skall kunna ske, dels försvarliga utifrån en heltsbedömning med hänsyn till brottets art, hur den som skall gripas utreder samt situationen i övrigt.

Kravet på att maktmedlen skall vara försvarliga innebär en intressejämförelse mellan maktmedlen och de olägenheter eller skador de ger upphov till. Maktmedlen är försvarbara om olägenheterna till följd av dem står i rätt och skälig proportion till det eftersträfvade målet. I princip bör de maktmedel som används för att förhindra flykt vara lindrigare än de maktmedel som tillåts för att avvärja ett anfall eller bryta ned motstånd. En viss relevans vid bedömningen har också det faktum om den flyende har identifierats eller inte. I jakande fall bör gripandet i huvudregel ske med myndighetens hjälp.

2 a §. *Laglig självtäkt*. Gränserna för maktmedel som får användas för laglig självtäkt anges i 2 mom. Utskottet föreslår att orden "likväl" och "endast" stryks såsom obehövliga. Desutom föreslår utskottet att bestämmelserna om gränserna för maktmedel samordnas i den finska texten så att ordet "keinot" ersätts med ordet "voima-keinot". Ändringen påverkar inte den svenska texten.

Ingressen. Ingressen till den föreslagna lagen bör ändras eftersom 1 kap. 1 § 1 mom. ändrats genom lag 615/2002.

12. Lag om ändring av 5 § lagen om bevakningsföretag

Lagen om bevakningsföretag har sedan regeringen lämnade propositionen upphävts genom lag 282/2002 om privata säkerhetstjänster. Följaktligen bör lagförslaget förkastas som obehövligt.

21. Lag om ändring av 8 och 38 § militära disciplinlagen

8 §. Utskottet föreslår en språklig justering av 1 mom.

22. Lag om ändring av 6 § lagen om unga förbrytare

6 §. Hänvisningsbestämmelsen i paragrafen måste ändras, eftersom lagutskottet ovan har föreslagit en ändring av punkterna i strafflagens 6 kap. 8 §. Hänvisningen bör ändras så att den gäller 6 kap. 8 § 1 mom. 1 punkten samt 2 och 4 mom. i strafflagen.

25. Lag om ändring av lagen om samhällstjänst

4 §. *Samtycke och lämplighet*. Paragrafen föreslås bli upphävd till följd av att bestämmelserna om förutsättningarna för dömande till samhällstjänst flyttas över till strafflagens 6 kap. 11 §.

Efter att regeringen lämnat propositionen godkände riksdagen den 3 december 2002 en lag som ännu inte blivit stadfäst och i vilken den paragraf som nu föreslås bli upphävd ändrades. Paragrafen kompletterades med en bestämmelse om att kriminalvårdsväsendet gör upp en lämplighetsutredning som avses i 3 § förordningen om samhällstjänst för att bedöma hur gärningsmannen klarar av samhällstjänsten.

Eftersom bara den första meningen i bestämmelsen flyttas över till strafflagen, föreslår utskottet att paragrafen inte upphävs. Paragrafen bör fortfarande, efter en språklig översyn, förskriva om en lämplighetsutredning. Dessutom bör paragrafrubriken ändras för att motsvara paragrafens nya innehåll.

Ingressen. Eftersom 1 § 2 mom. och 4 § har ändrats efter det att regeringen lämnade propositionen, bör ingressen i lagförslaget ses över.

27. Lag om ändring av 28 § lagen om privata säkerhetstjänster (Nytt lagförslag)

28 §. *Väktares rättigheter*. I det tolfte lagförslaget föreslås att 5 § lagen om bevakningsföretag skall ändras. Lagen har upphävts och ersatts med lag 282/2002 om privata säkerhetstjänster. Utskottet har ovan föreslagit att lagförslaget förkastas såsom obehövligt.

I 5 § i den upphävda lagen fanns bestämmelser om väktares rätt att använda maktmedel. Nu finns dessa bestämmelser i 28 § 4 mom. i lagen om privata säkerhetstjänster. Utskottet föreslår att momentet formuleras på samma sätt som de övriga maktmedelsbestämmelserna och att hänvisningen till strafflagens bestämmelser om användning av excessiva maktmedel ändras för att motsvara de nya kapitel- och paragrafnumreringen i strafflagen.

Motionerna

Utskottet konstaterar följande om motionerna:

Lagmotionerna

LM 11/1999 rd, LM 61/2001 rd och LM 160/2001 rd. Utskottet föreslår att motionerna förkastas eftersom det tillstyrker att åldersgränsen för straffrättsligt ansvar bibehålls vid nuvarande femton år.

LM 22/1999 rd och LM 28/2002 rd. Utskottet föreslår att motionerna förkastas eftersom det tillstyrker att den nuvarande bestämmelsen i 3 § 1 mom. i lagen om samhällstjänst i sak oförändrad flyttas över till 6 kap. 11 § 1 mom. i strafflagen.

LM 139/2000 rd. Utskottet tillstyrker att bestämmelsen om nödvärn ses över på det sätt som regeringen föreslår. Bestämmelserna i lagmotionen skiljer sig från dem och därför föreslår utskottet att de förkastas.

LM 3/2001 rd. Utskottet tillstyrker att brott som riktar sig mot en person som hör till en nationell, raslig eller etnisk folkgrupp eller någon an-

nan sådan folkgrupp och som har begåtts på grund av denna grupptillhörighet skall betraktas som straffskärpningsgrund på det sätt som regeringen föreslår. Utskottet föreslår därför att lagmotionen förkastas.

LM 54/2001 rd. Utskottet föreslår att motionen förkastas eftersom det tillstyrker att bara hänvisningen ändras i bestämmelsen om djurhållningsförbud.

LM 105/2001 rd. Utskottet föreslår att motionen förkastas eftersom det tillstyrker att bara bestämmelse hänvisningen i 2 kap. 13 § 1 mom. i lagen om verkställighet av straff skall ändras.

LM 111/2001 rd. Utskottet tillstyrker bestämmelsen i propositionen om att den som innan han eller hon fyllt 18 år har begått ett brott för vilket påföljden kan vara fängelse på livstid precis som nu kan dömas till fängelse i minst två och högst tolv år. Därför föreslår utskottet att lagmotionen förkastas.

Åtgärdsmotionerna

AM 124/2000 rd, AM 71/2001 rd, AM 141/2001 rd och AM 144/2001 rd. Utskottet föreslår att åtgärdsmotionerna förkastas eftersom det tillstyrker att åldersgränsen för straffrättsligt ansvar bibehålls vid nuvarande 15 år.

AM 230/2001 rd. Utskottet tillstyrker bestämmelsen i propositionen om att den som innan han eller hon fyllt 18 år begår ett brott för vilket påföljden kan vara fängelse på livstid kan dömas

till fängelse i minst två och högst tolv år. Därför föreslår utskottet att åtgärdsmotionen förkastas.

Förslag till beslut

Med stöd av det ovan anförda föreslår lagutskottet

att det 3—11, 13—20, 23, 24 och 26 lagförslaget godkänns utan ändringar,

att det 12 lagförslaget förkastas,

att det 1, 21, 22 och 25 lagförslaget godkänns med ändringar,

att det 2 lagförslaget godkänns med ändringar enligt regeringens proposition och lagmotion LM 30/2001 rd (Utskottets ändringsförslag),

att ett nytt 27 lagförslag godkänns (Utskottets nya lagförslag),

att lagmotionerna LM 11/1999 rd, LM 22/1999 rd, LM 139/2000 rd, LM 3/2001 rd, LM 54/2001 rd, LM 61/2001 rd, LM 105/2001 rd, LM 111/2001 rd, LM 160/2001 rd och LM 28/2002 rd förkastas,

att åtgärdsmotionerna AM 124/2000 rd, AM 71/2001 rd, AM 141/2001 rd, AM 144/2001 rd och AM 230/2001 rd förkastas och

att tre uttalande godkänns (Utskottets förslag till uttalande).

Utskottets ändringsförslag

1.

Lag

om ändring av strafflagen

I enlighet med riksdagens beslut

upphävs i strafflagen av den 19 december 1889 (39/1889) 1 kap. 13 § 3 mom., 2 kap. 1 § och 13 § 2 mom., 2 b kap. 1 och 2 § samt 39 kap. 7 §,

dessas lagrum sådana de lyder, 1 kap. 13 § 3 mom. i lag 626/1996, 2 kap. 1 § i lagarna 792/1989, 651/1991 och 1056/1996, 13 § 2 mom. i lag 352/1990, 2 b kap. 1 och 2 § i lag 520/2001 och 39 kap. 7 § i lag 769/1990,

ändras 3—6 kap., 7 kap. 3 § 2 och 3 mom., 10 kap. 1 § 2 mom. 2 punkten, (*utesl.*) 17 kap. 23 § 1 mom och 48 a kap. 6 § 2 mom.,

dessas lagrum sådana de lyder, 3—6 kap. jämte ändringar, 7 kap. 3 § 2 och 3 mom. i lag 697/1991, 10 kap. 1 § 2 mom. 2 punkten i lag 875/2001, (*utesl.*) 17 kap. 23 § 1 mom. i lag 563/1998 och 48 a kap. 6 § 2 mom. i lag 515/2002, samt

fogas till 2 b kap. 3 §, sådan den lyder i lag 520/2001, ett nytt 3 mom., till 7 kap. en ny 7 § i stället för den 7 § som upphävdes genom lag 751/1997, till 45 kap. 14 §, sådan den lyder i lag 559/2000, ett nytt 2 mom. samt till kapitlet nya 26 a § och 26 b § och en ny mellanrubrik före 26 a § som följer:

2 b kap.

3 §

Villkorligt fängelse

Straffbar underlåtenhet

3 §
(Som i RP)

(1 mom. som i RP)
Underlåtenhet är straffbar också om gärningsmannen har underlåtit att förhindra en följd som omfattas av en brottsbeskrivning, trots att gärningsmannen har haft en särskild juridisk skyldighet att förhindra följden. Skyldigheten kan grunda sig på
(1—5 punkten som i RP)

3 kap.

Om allmänna förutsättningar för straffrättsligt ansvar

1 §
(Som i RP)

4 §

2 §

Ansvarsålder och tillräknelighet

Tillämplighet i tiden

(1 och 2 mom. som i RP)
(3 mom. *utesl.*)
(3 mom. som 4 mom. i RP)

Får en straffbestämmelse i lagen sitt exakta innehåll från något annat ställe i lag eller bestämmelser eller föreskrifter som har givits med stöd av den, *bedöms* gärningens straffbarhet enligt de bestämmelser eller föreskrifter som gällde vid tidpunkten för gärningen, om inte något annat bestäms i lag eller om inte en ny bestämmelse visar att attityden till gärningen straffbarhet har förändrats.

(1 och 2 mom. som i RP)
Om gärningsmannen inte är otillräknelig enligt 2 mom., men hans eller hennes förmåga att förstå gärningens faktiska natur eller rättsstridighet eller att kontrollera sitt handlande på grund av en mentalsjukdom, ett förståndshandikapp, en mental störning eller medvetanderubbning är avsevärt nedsatt vid gärningstiden (*nedsatt tillräknelighet*), skall vid bestämmandet av straff beaktas 6 kap. 8 § 3 och 4 mom.

(4 och 5 mom. som i RP)

5 §
(Som i RP)

6 §

Uppsåt

Gärningsmannen har uppsåtligt orsakat en följd som omfattas av en brottsbeskrivning, om han eller hon har avsett att orsaka följden eller ansett följden vara säker eller övervägande sannolik. Följden har likaså orsakats uppsåtligt, om gärningsmannen ansett att den med säkerhet har samband med den följd han eller hon avsett.

7 §

(Som i RP)

4 kap.

Om ansvarsfrihetsgrunder

1 §

Rekvisitvillfarelse

Om gärningsmannen vid tidpunkten för gärningen inte är medveten om att samtliga omständigheter som förutsatts för brottsbeskrivningens enlighet föreligger eller om gärningsmannen misstar sig om en sådan omständighet, *är gärningen inte uppsåtlig*. Ansvar för ett oaktsamhetsbrott kan dock komma i fråga enligt bestämmelserna om straffbar oaktsamhet.

2 §

(Som i RP)

3 §

Villfarelse om en ansvarsfriande omständighet

Om en gärning inte har en i 4—6 § avsedd *ansvarsfrihetsgrund*, men gärningssituationen sådan gärningsmannen med fog uppfattade den hade varit förknippad med en sådan grund, bestraffas han eller hon inte för ett uppsåtligt brott. Ansvar för ett oaktsamhetsbrott kan dock komma i fråga enligt bestämmelserna om straffbar oaktsamhet.

4—6 §

(Som i RP)

7 §

Lindring av straffansvar

Även om gärningsmannen inte helt befrias från straffansvar på de grunder som anges i detta kapitel, kan förhållandena dock beaktas så att straffansvaret lindras på det sätt som föreskrivs i 6 kap. (utesl.), 8 § 1 mom. 4 punkten samt 2 och 4 mom.

5 kap.

Om försök och medverkan till brott

1 §

Försök

(1 och 2 mom. som i RP)

När ett straff bestäms för försök till brott tillämpas 6 kap. 8 § 1 mom. 2 punkten *samt 2 och 4 mom.*, om inte försöket i den straffbestämmelse som är tillämplig på fallet jämföras med en fullbordad gärning.

2—5 §

(Som i RP)

6 §

Medhjälp

Den som före eller under brottet med råd, dåd eller på annat sätt uppsåtligt hjälper någon att begå ett uppsåtligt brott eller ett straffbart försök till brottet döms för medhjälp till brott enligt samma lagrum som gärningsmannen. När straffet bestäms tillämpas dock 6 kap. 8 § 1 mom. 3 punkten *samt 2 och 4 mom.*

(2 mom. som i RP)

7 §

Särskilda personliga förhållanden

(1 mom. som i RP)

En anstiftare eller *medhjälpare befrias inte från straffansvar* av att han eller hon inte berörs av en sådan personlig omständighet som utgör straffbarhetsgrunden för gärningsmannens gärning.

8 §

Handlande på en juridisk persons vägnar

(1 och 2 mom. som i RP)

Bestämmelserna i denna paragraf skall inte tillämpas om annat bestäms någon annanstans i lag.

6 kap.

Om bestämmande av straff*Allmänna bestämmelser*

1 §

Straffarter

(1—3 mom. som i RP)

Juridiska personer döms till samfundsbot enligt 9 kap.

2 §

(Som i RP)

3 §

Utgångspunkter vid bestämmande av straff

(1 mom. som i RP)

Grunder som påverkar straffmätningen är förutom de som nämns i 4—8 § i detta kapitel de om vilka bestäms någon annanstans i lag.

(3 mom. som i RP)

Straffmätning

4 §

Allmän princip

Straffet skall mätas ut så att det står i ett rättvist förhållande till hur skadligt och farligt brottet är, motiven till gärningen samt gärningsmannens av brottet framgående skuld i övrigt.

5 §

(Som i RP)

6 §

Lindringsgrunder

Strafflindringsgrunder är

(1 punkten som i RP)

2) stark mänsklig medkänsla som har lett till brottet eller en exceptionell och oförutsedd frestelse, *målsägandens exceptionellt stora medverkan* eller någon annan motsvarande omständighet som har varit ägnad att minska gärningsmannens förmåga att följa lag,

3) (*utesl.*)

3) (4) att förlikning har ingåtts mellan gärningsmannen och målsäganden, att gärningsmannen annars har strävat efter att förhindra eller avlägsna verkningarna av sitt brott eller har strävat efter att främja utredningen av brottet, och

4) *de grunder som nämns i 8 § 1 och 3 mom.*

7 §

Skälighetsgrunder

Utöver det som bestäms i 6 § skall som strafflindrande omständigheter beaktas också

(1 punkten som i RP)

2) gärningsmannens höga ålder, *svaga* hälso-tillstånd eller andra personliga förhållanden samt

(3 punkten som i RP)

om det straff som hade mätts ut enligt vedertagen praxis av dessa orsaker skulle leda till ett oskäligt eller exceptionellt skadligt slutresultat.

8 §

Lindrigare straffskala

Straffet bestäms enligt en lindrigare straffskala om

1) (utesl.)

1) (som 3 punkten i RP)

(2 punkten som i RP)

3) (som 4 punkten i RP)

4) *brottet har begåtts under omständigheter som nära påminner om omständigheter som leder till tillämpning av ansvarsfrihetsgrunder*

5) *det på grunder som nämns i 6 eller 7 § el-ler på andra exceptionella grunder finns särskilda skäl som skall nämnas i domen.*

När ett straff bestäms enligt 1 mom. (utesl.) får gärningsmannen dömas till högst tre fjärdedelar av *det maximala fängelse- eller bötesstraff* som föreskrivs för brottet och lägst det minimum i den straffart som föreskrivs för brottet. Om livstidsfängelse kunde följa på brottet, är maximistraf-*fet i stället för livstidsfängelse* fängelse i tolv år och minimistraf-*fet* fängelse i två år.

*Vad som föreskrivs i 2 mom. tillämpas också när straff bestäms för en gärningsman som har begått brottet såsom nedsatt tillräknelig. Nedsatt tillräknelighet påverkar emellertid inte det tillämpliga maximistraf-*fet*. (Nytt 3 mom.)*

*Om det föreskrivna strängaste straffet för ett brott är fängelse på viss tid kan domstolen i fall som avses i denna paragraf döma till böter i stället för fängelse, om det finns särskilt vägan-*de* skäl. (Nytt 4 mom.)*

Val av straffart

9 och 10 §

(Som i RP)

11 §

Samhällstjänst

(1 mom. som i RP)

För att gärningsmannen skall kunna dömas till samhällstjänst krävs att han eller hon har sam-

tyckt till att *straffet döms ut som samhällstjänst* och att han eller hon kan antas klara av den.

12 §

Domseftergift

Domstolen får avstå från att döma ut ett straff, om

(1 och 2 punkten som i RP)

3) brottet av särskilda skäl som hänför sig till gärningen eller gärningsmannen *kan jämföras med en ursäktlig gärning,*

4) straffet särskilt med beaktande av de omständigheter som nämns i 6 § 3 punkten och 7 § eller social- och hälsovårdsåtgärder skall anses oskäligt eller oändamålsenligt eller

(5 punkten som i RP)

Avräkning från straff som döms ut

13 §

Avräkning av tiden för frihetsberövande

(1—4 mom. som i RP)

14—16 §

(Som i RP)

7 kap.

Om gemensamt straff

3 §

Gemensamt bötesstraff

— — — — —
Ett gemensamt bötesstraff får vara högst 240 dagsböter. *Ett gemensamt bötesstraff får dock inte vara strängare än de sammanlagda maximistraf-*fet* för de olika brotten.* Om för något av brotten efter den 1 juni 1969 föreskrivs ett särskilt lägsta bötesstraff, får det gemensamma bötesstraffet inte underskrida detta.

Vad som föreskrivs ovan tillämpas inte på vite som utdöms i euro. (Nytt 3 mom.)

7 §
(Som i RP)

10 kap.

Om förverkandepåföljder

1 §
(Som i RP)

17 kap.

Om brott mot allmän ordning

23 §
(Som i RP)

45 kap.

Om militära brott

14 §
(Som i RP)

Kompletterande bestämmelser

26 a och 26 b §
(Som i RP)

48 a kap.

Om naturresursbrott

6 § (Ny)

Jaktförbud

Den som meddelats jaktförbud får inte under den tid jaktförbudet gäller jaga eller fungera som jaktledare enligt 28 § jaktlagen. Jaktförbud kan också meddelas en person som med stöd av 3 kap. 4 § 2 mom. i denna lag inte döms till straff.

Ikraftträdelsebestämmelsen
(Som i RP)

2.

Lag

om ändring av tvångsmedelslagen

I enlighet med riksdagens beslut
fogas till 1 kap. 1 § tvångsmedelslagen av den 30 april 1987 (450/1987), sådant detta lagrum lyder delvis ändrat i lag 213/1995 och 615/2002, nya 4 och 5 mom. och till kapitlet en ny 2 a § som följer:

1 kap.

Gripande, anhållande och häktning

Gripande

1 §

Allmän rätt att gripa

flyr, får den gripande använda sådana maktmedel som är nödvändiga för att gripa personen i fråga och som utifrån en helhetsbedömning kan anses försvarliga. Vid bedömningen skall hänsyn tas till brottets art, hur den som skall gripas uppträder samt situationen också i övrigt.
(5 mom. som i RP)

Om den som skall gripas gör motstånd eller

2 a §

Laglig självtäkt

(1 mom. som i RP)

I de situationer som avses ovan *får* sådana maktmedel *användas* som är nödvändiga för att få tillbaka egendomen och som utifrån en helhetsbedömning kan anses försvarliga. Vid be-

dömningen skall hänsyn tas till hur uppenbar rättskränkningen är samt hur stor och sannolik den hotande rättsförlusten är.

(3 mom. som i RP)

Ikraftträdelsebestämmelsen
(Som i RP)

21.

Lag**om ändring av 8 och 38 § militära disciplinlagen**

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i militära disciplinlagen av den 25 mars 1983 (331/1983) 8 § och 38 § 3 mom., dessa lagrum sådana de lyder, 8 § delvis ändrad i lagarna 652/1991 och 991/1997 samt 38 § 3 mom. i nämnda lag 991/1997, som följer:

8 §

Om den som *å döms* eller *på förs* en disciplinär påföljd, innan ärendet har avgjorts, med anledning av brottet har varit berövad sin frihet, skall från disciplinstraffet eller den disciplinära tillrättavisningen göras den avräkning som avses i 6 kap. 13 § strafflagen.

(2 mom. som i RP)

38 §

(Som i RP)

Ikraftträdelsebestämmelsen
(Somi RP)

22.

Lag**om ändring av 6 § lagen om unga förbrytare**

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i lagen den 31 maj 1940 om unga förbrytare (262/1940) 6 §, sådan den lyder delvis ändrad i lag 3/1969, som följer:

6 §

På straff som en ung förbrytare skall dömas till för brott som han begått före 18 års ålder till-

lämpas 6 kap. 8 § 1 mom. 1 punkten samt 2 och 4 mom. strafflagen (39/1889).

Ikraftträdelsebestämmelsen
(Som i RP)

25.

Lag

om ändring av lagen om samhällstjänst

I enlighet med riksdagens beslut
upphävs i lagen den 12 december 1996 om samhällstjänst (1055/1996) 3 (utesl.) §, (utesl.) sådan den lyder delvis ändrad i lag 754/1997, (utesl.)
ändras 4 § sådan den lyder i lag / , och
fogas till 1 §, sådan den lyder delvis ändrad i lagar 138/2001 och / , ett nytt 3 mom. som följer:

1 §
(Som i RP)

en lämplighetsutredning som avses i 3 § förordningen om samhällstjänst (1259/1990).

4 § (Ny)

Ikraftträdelsebestämmelsen
(Som i RP)

Lämplighetsutredning

För att bedöma hur gärningsmannen klarar av samhällstjänst gör kriminalvårdsväsendet upp

Utskottets förslag till ny lag

27.

Lag

om ändring av 28 § lagen om privata säkerhetstjänster

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen den 12 april 2002 om privata säkerhetstjänster (282/2002) 28 § 4 mom. som följer:

28 §

Väktares rättigheter

Försöker den som skall avlägsnas, gripas eller säkerhetsvisiteras genom att göra motstånd undgå att bli avlägsnad, gripen eller säkerhetsvisiterad har väktaren rätt att använda sådana behövliga maktmedel för att avlägsna, gripa eller

säkerhetsvisitera som kan anses försvarliga med beaktande av hur den som är föremål för åtgärden uppträder samt med beaktande av övriga omständigheter. I 4 kap. 6 § 3 mom. och 7 § strafflagen föreskrivs om överskridning av gränserna vid användning av maktmedel.

Denna lag träder i kraft den 200 .

Utskottets förslag till uttalanden

1. Riksdagen förutsätter att regeringen vidtar åtgärder för att revidera bestämmelserna om ordningsbot,

2. Riksdagen förutsätter att regeringen utreder om blancostraffbestämmelserna uppfyller de villkor som den straffrättsliga legelitetsprincipen ställer och vid behov vidtar åtgärder för att revidera lagstiftningen, och

3. Riksdagen förutsätter att regeringen innan strafflagen träder i kraft försäkrar sig om att föreskrifterna i strafflagen och i mentalvårdslagen möjliggör vård oberoende av patientens vilja för farliga förbrytare som på grund av otillräknelighet inte har dömts till straff.

Helsingfors den 21 januari 2003

I den avgörande behandlingen deltog

ordf. Henrik Lax /sv
vordf. Matti Vähänäkki /sd
medl. Sulo Aittoniemi /alk
Leena-Kaisa Harkimo /saml
Erkki Kanerva /sd
Toimi Kankaanniemi /kd
Seppo Lahtela /cent
Annika Lapintie /vänst

Kari Myllyniemi /cent
Kirsi Ojansuu /gröna
Susanna Rahkonen /sd
Tero Rönni /sd
Mauri Salo /cent
Petri Salo /saml
Timo Seppälä /saml
Marja Tiura /saml.

Sekreterare var

utskottsråd Timo Tuovinen.

RESERVATION 1

Motivering

Regeringen föreslår i samband med revideringen av straffrättens allmänna läror att det i 4 kap. om ansvarsfrihetsgrunder skall ingå bestämmelser om rekvisitvillfarelse (1 §) och förbudsvillfarelse (2 §). Bestämmelserna är på intet sätt nya eller främmande, eftersom de redan tidigare används inom lagskipningen för att befria från straffansvar eller för att sätta ned straffet. Men båda bestämmelserna har tillämpats utgående från den juridiska litteraturen, rättspraxis och anknytande tolkningar, alltså inte utgående från skriven lag.

Om bestämmelserna nu skrivs in i lagen i föreslagen form, kommer de att bli en slags automat som gång på gång återopas utan att några grunder för det föreligger. Detta kan leda till att det blir allt vanligare att tillämpa bestämmelsen om rekvisitvillfarelse respektive förbudsvillfarelse, något som inte varit avsikten. Enligt vår mening räcker de nuvarande rättskällorna och deras vedertagna tolkning väl än nog och ger ett rättvist resultat. Paragraferna bör alltså strykas.

Nya inslag i lagstiftningen är uppsåt och oakt-samhet, som fått sin plats i strafflagens 3 kap. 6 och 7 §. Även om definitionen på tillräknande hör till de stora frågorna inom straffrätten, har den varken hos oss eller hos de övriga nordiska länderna reglerats genom lag utan avgjorts också den utgående från den juridiska litteraturen och den vedertagna rättspraxis som bygger på denna litteratur. Det hade varit bättre att bibehålla statusquo, eftersom exempelvis definitionen på uppsåt i 6 § enligt min mening är en total flopp. Formuleringen är klumpig och vag och trots försök till korrigering är resultatet fortfarande otillfredsställande. Bestämmelserna om uppsåt och oakt-samhet bör strykas.

Förslag

Med stöd av det ovan sagda föreslår jag

att lagförslagen i lagutskottets betänkande i övrigt godkänns enligt betänkandet men att 3 kap. 6 och 7 § samt 4 kap. 1 och 2 § i det första lagförslaget stryks.

Helsingfors den 21 januari 2003

Sulo Aittoniemi /alk

Jag instämmer i reservationen vad gäller 3 kap. 6 och 7 § samt 4 kap. 2 § i det första lagförslaget.

Toimi Kankaanniemi /kd

RESERVATION 2

Motivering

Om inte något annat framgår av lagen krävs det uppsåt för straffansvar. I motiveringen till propositionen ses det som en brist att uppsåt inte definieras i lag. Det har gått bra utan definition i mer än hundra år. Uppsåt saknar definition i strafflagen i Norge, Danmark, Sverige och Tyskland. En definition skulle eventuellt inte medföra några problem, om paragrafen hade formulerats med utgångspunkt i den rättspraxis vi ännu hade för 10 år sedan. Då tillämpades ännu klart och tydligt en lindrigare form av uppsåt, något som visserligen åtminstone underrätterna fortfarande i lindrigare brottmål betraktar som nedre gräns för straffbarhet vid uppsåtliga brott.

Men högsta domstolen har redan för flera år sedan slagit in på en egen linje när det gäller definitionen av uppsåt. Linjen strider tvärt mot den rättspraxis som rått i årtionden. Det är trots allt inte högsta domstolen som stiftar lagar och därför får dess praxis inte styra riksdagen. Det oaktat hållet t.o.m. regeringshögsta domstolen om ryggen och har underordnat sig högsta domstolens nyckel i formuleringen av uppsåtsparagrafen. Denna motivering kommer till uttryck också i lagutskottets betänkande. Vissa sakkunniga tycker att ändringen är oriktig och hade hellre sett att hela definitionen på uppsåt stryks i förslaget. Även om lagutskottet gjorde en avsevärd förbättring i paragrafen, kommer paragrafen att leda till att en lindrigare grad av uppsåt ytterst sällan kommer att räcka till som grund för straffbarhet. Detta kommer att synas i synnerhet i fråga om våldsbrott och ekonomiska brott.

Tiden för ändringen är dåligt vald, eftersom det just nu förts en allvarlig debatt om hur åklagarna lätt låter bli att väcka åtal för brott. Enskilda medborgare har tvingats yrka på straff för mord i fall där åklagaren över lag inte väckt åtal

för något brott. Förslaget i betänkandet höjer åtalströskeln så mycket att man mycket snart blir tvungen att återkomma till saken.

I lagutskottets betänkande hade orden "... säker eller övervägande ..." ha strukits i första meningen i 3 kap. 6 § 1 mom. i det första lagförslaget. Då hade idén om uppsåt av lägre grad i viss utsträckning framgått av paragrafen. Slutresultatet hade blivit det samma om ordet "... säkert ..." hade strukits ur den nästsista meningen.

En annan strykning som borde ha gjorts gäller samma lags 4 kap. 2 § 1 mom. 2 punkten, som betänkandet omfattar i den av regeringen föreslagna formen. Om strykningen gjordes skulle som förbudsvillfarelse som befriar från straffansvar inte godkännas att gärningsmannen på grund av att "innehållet i lagen är speciellt svårbegripligt" tror att gärningen är tillåten.

Om betänkande godkänns lämnar det fältet fritt för ekobrottslingar. Vid ekonomiska brott fattas besluten oftast efter omröstning och detta är något som de åtalade alltid kan åberopa. De kan fråga: "Hur skulle de ha kunna tolka lagen rätt när inte ens experterna i underrätten är överens?" Regeringens proposition är häpnadsväckande på denna punkt och, vad värre var, gick igenom efter omröstning i lagutskottet.

Om 2 § ändras i enlighet med reservationen, måste punkterna numreras om, vilket beaktats i förslaget till paragraf.

Förslag

Med stöd av det ovan sagda föreslår vi

att lagförslagen i övrigt godkänns enligt lagutskottets betänkande men 3 kap. 6 § och 4 kap. 2 § i det första lagförslaget med följande ändringar:

3 kap.

Om allmänna förutsättningar för straffrättsligt ansvar

6 §

Uppsåt

Gärningsmannen har uppsåtligen orsakat en följd som omfattas av en brottsbeskrivning, om han eller hon har avsett att orsaka följden eller ansett följden vara (*utesl.*) sannolik. Följden har orsakats uppsåtligen, om gärningsmannen ansett att den (*utesl.*) har samband med den följd han eller hon avsett.

4 kap.

Om ansvarsfrihetsgrunder

2 §

Förbudsvillfarelse

Tror gärningsmannen felaktigt att en gärning är tillåten, är han eller hon fri från straffansvar, om denna villfarelse skall anses vara uppenbart ursäktlig med anledning av att

1) offentliggörandet av lagen är behäftat med brister eller fel,

2) (*Utesl.*)

2) en myndighet har givit felaktiga råd eller

3) det föreligger någon annan jämförbar omständighet.

Helsingfors den 21 januari 2003

Kari Myllyniemi /cent
Seppo Lahtela /cent
Mauri Salo /cent

LaUB 28/2002 rd — RP 44/2002 rd